

TITULUS XXXIV.

De Treuga, et Pace.

Treugam nihil aliud esse quam belli inducias nemo nescit: coeterum neque haec notio sufficit, ut materia tituli percipiatur, neque ea, quae vulgò afferuntur à Decretalium Commentatoribus: penitus ergò rem scrutemur.

Docent nos profanae historiae Scriptores barbaras, incultasque illas Gentes, quae initio saeculi quinti à Regionibus, quas hodiè Dani, Suedi, aliique in Septentrionis plaga incolunt, exeuntes, Europam reliquam irruerunt, illud inter alia valdè absurda pro lege habuisse, ut unusquisque iniuriam sibi, aut proximis illatam auctoritate propria propulsare posset, imò et debèret. Facile quisque percipit quot mala oriri debuissent ex effroenata isthac licentia, privatis nimirum bellis undique saevientibus. Postquam mores excoli coeperunt variis foeliciter iuvantibus adiunctis, quae referre instituti mei non est; adlaborarunt strenuè Principes, ut gravissimo huic malo occurrerent, adiuncto quoque ministerio Pontificum, et Conciliorum. Regulae primitus statutae privatas forsàn produxerunt brevis temporis treugas; malum verò radicibus evellere non erat ita facile. Undecimo, aut duodecimo saeculo, praecipuè in Gallia dicitur opinio invaluisse, divinam voluntatem adversus haec bella expressè fuisse manifestatam; unde emanavit generalis treuga septem annorum sub nomine treugae Dei: confirmavit eam Alexander III. simul designans dies treugae, et personas specialiter ea fungentes; cui causae debetur praecipuè barbari illius moris abolitio. A treuga pax in eo differt, quod illa inducias tribuat, haec verò finem imponat controversiae.

TITULUS XXXV.

De Pactis.

Vix ullus invenitur Interpres, praesertim inter Civiles, qui non latissimè egerit de nomine pacti, quod idem importat ac duorum, vel plurium conventio de re aliqua; diversis eius speciebus, et effectibus: proinde instructos iam in his eos reor, qui ad Canonum disciplinam accedunt; eaque propter ea solùm attingam, quae ad tituli capita explananda necessaria erunt, eandemque servabo methodum in coeteris omnibus titulis, in quibus materiae à Civilistis exagitatae proponuntur.

Vulgaris ea divisio est, qua pacta in nuda, et non nuda, seu vestita discernuntur. Vocantur nuda, quae in nudi placiti finibus stant, nec certum nomen habent, nec aliam obligandi causam praeter conventionem: vestita autem dicuntur, quae egrediuntur puri placiti fines, vel quod conventio proprium nomen sortita sit, vel quia subest ipsi causa agendi. Prima, licet rejecta omnino non fuerint iure Romanorum, actionem tamen non producebant; non quidem, uti existimavit Andraeas Vallensis ad hunc tit. quia, quando quis nudo pacto promisit aliquid, censetur eo iure leviter, et inconsideratè promisisse; nam pacta levia, et non serio animo facta, nec nomen quidem pactorum etiam legibus Romanis merentur; sed quia earum Conditores honestius, atque ad excitandum virtutis studium conducibilis existimarunt quaedam relinquere hominum inter se spontaneae fidei, et probitati, quam omnia vinculis legum, et obligationum necessitate adstringere. Verùm hanc Romani iuris scrupulositatem aliae gentes non admiserunt, sicuti nec plurima alia in strictà illà formularum lege fundata; cumque vidèrent nihil esse

magis conveniens aequitati naturali, quam ut pacta serio animo facta serventur, quod et ius Romanum quoad alios effectus agnoverat; ex nudo pacto actionem dederunt: id etiam ius Canonicum effecit respiciens naturale ius, et divinum, *cap. 1. et 3. b. tit.* et nostris legibus est probatum. Coetertum utroque iure debuerunt illa pacta rejici; quae aut honestatem laedunt, aut aequitatem naturalem: item ea, quae vitio simoniaco laborant, aut ei ansam praebent, qualia sunt quae referuntur in *cap. 4. 5. 6. 7. et 8. b. tit.* de quibus agemus *lib. 5.*

TITULUS XXXVI.

De Transactionibus.

Transactio pacto, aut conventione fit, si vè illius in genere sumpti species sit, si vè pacta omnia dici potius debeant modi transigendi, non transactionis genera, ut quibusdam placuit. Est autem transactio decisio non gratuita rei propter litem incertae; commendaturque maximè à Iurisperitis, tanquam modus utilissimus litum dirimendarum.

Dum dicimus objectum transactionis esse solum rem dubiam propter litem, intelligendum non est fieri transactionem aliter non posse, quam si lis super ea re mota fuerit; sufficit enim quod timeatur: è contra autem, licet lis pendeat, si apparuerit manifestè, eam calumniosè motam ab eo, qui sciebat nihil sibi deberi, ut terrore litis aliquid per transactionem extorqueret ab adversario, sordida potius conussio facta intelligitur, quam transactio. Quid verò si lata iam sententia fuerit? si appellari ab ea possit, aut dubitetur an appellationi sit locus, dicitur adhuc res dubia, et procedet transactio: locum tamen non habebit si sententia ita in rem iudicatam transierit, ut nulla iam maneat provocatio, aut recursus.

Sed

Sed, ut de pactis nuper dicebamus, non in quibuslibet rebus propter litem dubiis transactioni locus est. Et primò quidem, si circa rem spiritualem, aut ei annexam lis sit, transigere non licet: cum enim fieri debeat transactio dato aliquo, vel promisso, aut retento, palam est huiusmodi conventionem fore simoniacam, *cap. 4. 7. 9. 10. b. tit.* Deinde in controversiis, quae oriuntur ex testamento, aut codicillis, non permittitur transactio non inspectis tabulis: quod statutum est tum ne qui testamenta occultant, ac supprimunt, iniquum inde reportent lucrum, dum haeredes, aut legatarii, quid sibi competat ex testamento ignorantes, modico praesenti contenti esse coguntur: tum etiam ne morientium voluntati fraus fiat, quam publicè expedit custodiri. Sed neque de futuris alimentis transigi potest absque Superioris auctoritate; ne ii, quibus debentur, parvo praesenti emolumento contenti, deinde egeant: quae ratio cum cesset in alimentis praeteritis; procedet liberè super ea transactio. Denique neque in causis criminalibus criminaliter intentatis, neque quotiès de matrimonii validitate, aut nullitate agitur, locum habet transactio; cum haec pendere non debeant à voluntate privatorum.

TITULUS XXXVII.

De Postulando.

Diversam longè significationem habet in hoc loco verbum *postulare* ab ea, quae ipsi affixa fuit in *tit. 5.* cum in praesenti idem sit, ac in Iudicio causam propugnare, seu defendere petitis à iure rationibus, quae facti adiunctis conveniant. Non est puto cur immerer aut in huiusce muneris nobilitate, et maiestate commendanda, aut in expendendo

O 2

qui

quibusnam qualitatibus apud nos praediti esse debeant, qui eo fungi velint: tantum adiciam neque iure Canonum omnibus patere huiusce dignitatis adiutum. Excluduntur in hoc tit. Clerici in sacris constituti, et etiam minorum Ordinum, si beneficio ecclesiastico gaudeant, à postulando coram Iudice saeculari, nisi propriam causam Ecclesiae, aut miserabilium personarum prosequantur; videre autem Advocatis Clericis expediet notata hanc in rem à Benedicto XIV. de *Sinodo Dioecesis. lib. 13. cap. 10. n. 12.* prohibentur aequè Canonici Regulares, et Monachi, nisi pro utilitate Ecclesiae, aut Monasterii, et accedente insuper consensu Superioris.

TITULUS XXXVIII.

De Procuratoribus.

Procuratorum usus utilissimus est, quandoque etiam necessarius; ministerium verò à munere Advocatorum longè distinctum, utpote in diligentia potius positum, quam peritia.

Duae vulgo assignari solent species, ad negotia nempe, et ad lites: de his praecipuè in hoc tit. sermo est, et ipsi significantur quoties Procuratorum mentio simpliciter fit.

Vetustissimo Romanorum iure non licebat Actori Procuratorem habere: quod et in Gallis antiquitus fuisse observatum refert Van-Espenius: unde petenda venit interpretatio *capitis 7. b. tit.* Idem Van-Espenius contendit usum Procuratorum tunc invaluisse in foro ecclesiastico, cum inductus in illud fuit stilus fori saecularis, circa saeculum nempe XII. aut XIII. quin obstat *caput 1. b. tit.* quod est S. Gregorii, utpote agens de Procuratore ad negotia. Quidquid sit de hac opinione, satis deducitur ex *hoc cap.*

Procuratorem non aliter audiendum, quam si exhibeat debitam formam mandatum. Quaeritur num audiari debeat absque mandato sub cautione: item an Acta absque mandato gesta nulla sint, si deinde Procurator mandatum exhibeat; verum ab his, aliisque similibus discutiendis, abstinere me cogit instituti ratio. Illud non incongruè adnotandum, quaedam negotia mandatum requirere speciale, cum ad alia generale sufficiat: qua occasione ne exposito iurgia orientur, Regiis legibus cautum est quod Advocati mandatum Procuratorum inspiciant, atque sufficiens esse subscribendo asserant.

Procurator per contestationem litis dominus fit, ut DD. loqui amant: sed nihilominus à Domino pro lubitu revocari potest; quo peracto, cessat officium Procuratoris, ac proinde Acta extunc cum eo gesta invalida sunt, dummodo revocatio debitam formam significata fuerit non tantum Procuratori, sed etiam Parti adversae, et Iudici, *cap. 4. b. tit.* ubi Innocentius III. addit, si post revocatum mandatum Procurator sciens nihilominus in Causa prosequatur, exceptionem falsi Procuratoris, non solum ante sententiam, sed etiam post eam objici posse, eaque probata iudicium nullum reputari. Si mandato Procuratoris post litem contestatam à Domino revocato, Iudex, vel adversarius ignoraverint, iudicium, quod idem quasi Procurator postmodum expertus est, ratum esse debebit iuxta Gregorium IX. in *cap. 13. b. tit.* alias enim facillimè illusoria iudicia redderentur, quod ne accidat totis viribus Iudici adlaborandum est. Cautum aequè legibus est, uti in libro sequenti erit dicendum, ne ex praedicta licentia mandatum pro lubitu revocandi malitiosis dilationibus via aperiat. Excipitur à proposita regula mandatum de matrimonio contrahendo, quod per Procuratorem fieri potest etiam post Concilium Trident. ostendemus suo loco, nam receptum est, ut eius revocatio inducat actus nul-

III O EXPLANATIO IUR. DECRETAL.

nullitatem, quanvis eius conscius minimè factus fuerit Procurator, neque ea, cum qua ipse vi mandati specialis contraxerit, revocationem scierit; nam, ut ait Bonifacius VIII. in *cap. 9. b. tit. in 6.* defecit illius consensus, sine quo firmitatem habere nequivit contractus. Constitutum aequè est quod huiusmodi Procurator ad matrimonium contrahendum datus deputare alium non possit, nisi hoc specialitèr ipsi fuerit commissum; propter magnum, ut sese explicat ipse S. Pontifex, periculum, quod ex facto tam arduo posset imminere.

Admittuntur ad officium Procuratorium quicumque non inveniuntur prohibiti, sive Patresfamilias sint, sive filii, *cap. 4.* et constitui valent ab omnibus, qui ad agendum idonei sunt, dummodo speciali aliqua causa non prohibeantur. Excommunicatus constituere nequit ad agendum; potest autem ad respondendum, imò et ad id cogitur, ne ex delicto commodum reportet. In *cap. 15.* praescribitur etiam ad impetrandum admitti Procuratorem constitutum à Communitate, cuius Maiores, et Iurati, per quos ipsa regitur, excommunicati sunt, nisi illi in mandato exprimentur, aut eorum auctoritate sola, aut simul cum aliis hoc scientibus constitutio Procuratoris facta fuerit.

Procuratores diligentissimos esse oportet in negotiis sibi commissi expeditione, et illa omnia gerere, quae utiliora Dominis censuerint, donec feratur sententia definitiva; à qua etiam appellationem interponere tenentur, licet eandem prosequi non cogantur.

Repetunt à Dominis impensas; sed et ii è converso agere adversus Procuratores possunt, si eorum negligentia, aut malitia detrimentum fuerint passi. Quod cum frequenter contingere possit, ni instructi Procuratores satis in iis sint, quae ad eorum ministerium pertinent, rectissimè statutum apud nos est,

TITULUS XXXIX. III

est, ut in unaquaque Curia certus sit Procuratorum numerus, qui prius à Iudicibus examinentur, et per quos agitari necessariò debeant controversiae omnes.

TITULUS XXXIX.

De Sîndico.

Procurator à Communitate, aut Universitate constitutus vocari vulgò solet *Sîndicus* à voce graeca. De eius munere *un. extat Decretalis in b. tit. de sumpta* ex fragmento Epistolae 67. D. Gregorii, ut ait Antonius Augustinus in notis ad primam Collectionem: in qua aprimè sciens S. Pontifex quot periculis plenum sit quod Monachi saecularibus negotiis se immisceant, Sîndicum ab eis constitui praecipit assignata congrua mercede.

TITULUS XL.

De iis, quae vi, metusve causa fiunt.

Qantum adversetur vis, metusve illatio cuiuslibet Societatis naturae, et legibus, facildè intelliget qui sciat homines in Societatibus coeundis eum primum habuisse finem, ut sese mutuò adiuvantes secure, tranquilleque vivere possent. Hinc in omni Societate procul amandata, gravissimisque poenis coercita semper fuit violentia. Verum enim verò, si utilitas, imò ipsa Societatum institutio exigit, ut nemini vis fieri permittatur, postulat eadem utilitas, ne quae rectè gesta sunt, vis, aut metus praetextu temerè rescindantur: certae ergò statui debuerunt regulae ad dignoscendas, discernendasque facti cuiusque qualitates.

Et quidem in primis distingui debet vis à metu;
nam

nam illa auferit omninò libertatem; metus verò dēminuit eam sanè, sed non omninò auferit; cum is, cui metus incutitur, eligat prudentià duce minus malum ad auertendum à se maius. Verum profectò est quod extra metum positus non eligeret; sed hoc efficit quidè, ut imminuta libertas rectè dicatur, non autem omninò defecisse. Coetèrum, qui vim patitur, non eligit, sed præcisè quid facere compellitur.

Apparet etiã satis perspicuè hæc inter vim, et metum differentia ex utriusque definitione, cum vis, ut acutè aiebat Cicero, sit necessitas contraria voluntati; seu, ut vulgò definitur, maioris rei impetus, qui repelli nequit; metus verò instantis, aut futuri periculì causã mentis trepidatio.

Quandam metus excusatio admittenda sit, paucis concludi verbis potest: quando scilicet qui metum patitur, prudenter se gerit minus malum eligens ad vitandum maius; seu cum adiunctis omnibus accuratè expensis apparet eum debuisse potius id, ad quod cogebatur, efficere, quàm periculum subire: quod aestimare debebit prudentis Iudicis arbitrium. Hinc, si quis, cum morti prius, quàm peccato paratus esse debèret, peccaverit, metu minime excusabitur. Idem est, si periculum tale foret, quod vitari faciè posset; si leve sit malum, quo minabatur; aut si aliae qualitates adsint, quae doceant minus prudenter ipsum se gessisse metui succumbendo. E contra iusta erit excusatio, si metus respectivè gravis iniuste ab aliquo inferatur ad eliciendum sui naturam culpabilem actum. His optimè congruit decisio Innocentii III. in *cap. 5. b. tit.* ubi quaesitus de eo, qui excommunicatis non liberè communicaverat, distinguit utrum sãdstrictus sit per coactionem, aut per metum inductus: in primo casu ait eum excommunicatione non tenèri, cum magis pati, quàm agere convincatur: in secundo crèdit eum excommuni-

ca-

cationis labe inquinatum, cum metus prorsus culpam non excludat, licet eam attenuet, quia pro nullo metu debet quicquid mortale peccatum incurrere.

Apparet ex dictis adesse in eo, qui metum patitur, voluntatem, licet coactam; unde est, quod iuxta Romani iuris principia, quae metu gesta sunt, non sint nulla ipso iure; sed rescissione indigeant. Verùm Sacri Canones hanc subtilitatem rejecerunt in nonnullis gravioribus negotiis, veluti in sponsalibus, et matrimonio. Idem contigit quoad Professionem religiosam, quae, si metu gravi extrinsecus ad id illato eliciatur, ipso iure nulla est: nisi tamen consensus ex postfacto adveniat, aut per quinquenium à Professione computandum liberè Professus tacuerit, iuxta Trident. *sess. 25. de Regular. cap. 19.* de quo redibit sermo, *lib. 3. tit. de Regularibus.* Idem statuitur in *cap. 2. et 3. b. tit. de Renunciacione beneficii* per metum gravem elicitam.

De oblatione parentum olim fieri solita, et in qua vis quodammodo aderat, agetur etiã praedicto loco.

TITULUS XLI.

De Restitutione in integrum.

Iure Romano, uti superius monuimus, validum ipso iure erat quod quis metu gravi compulsus effecisset, ex eo quod voluntas, licet coacta, voluntas sit, iuxta vulgare effatum: cum verò iniquum esset, quod ad illud adimplendum cogeretur, inducta à Praetore fuit restitutio in integrum, per quam metum passo consuleretur, et, rescissa conventionē, omnia in statum pristinum restituerentur.

Plerisque Romanae iurisprudentiae regulis in forum ecclesiasticum traductis, illae praecipuè retinèri debuerunt, quae aequitate, et iustitia magis com-

Tom. I.

P

men-

mendarentur: talem autem esse restitutionem in integrum clarè patet.

Coeterum non solum dum metus adest, sed et aliis in adiunctis aequitas exigit, quod actus rescindatur; veluti si minor laesum fuerit, cui sanè acerbum foret quod aetatis lubricitas damnum ingereret: deinde si maior ostendat se enormiter laesum, ut dolo adversarii circumventum. Cum verò iustum non sit quod actus ob quolibet laesionem rescindantur, neque credendi facilè sint qui postulant restitutionem, apparet praecedere debere cognitionem causae, in cuius conspectu Iudex arbitrabitur, an aequius sit remedium restitutionis concedere, quam quod actus sustineatur. Sed et necessaria est Partis, quae damnum passa est, petitio, cum aliàs praesumpta sit approbatio conventionis: quapropter statutum quoque est, ut quotiès restituito petitur per Procuratorem, instructus is esse debeat mandato speciali.

Privilegio minoris aetatis fungitur Ecclesia, ut omnia ferè huius tit. capita ostendunt: cum enim ab aliis regatur, consili eidem debuit, sicuti coeteris, qui rebus suis interesse nequeunt.

Ius petendi restitutionem perpetuum non est, sed clausum intra tempus quadrienni, quod computatur à die, ex quo peti potuit: currere ergo incipiet quoad minorem, ex quo ad maiorem devenit aetatem; ei verò, qui metu coactus contraxit, ex quo cessavit causa metus.

TITULUS XLII.

De Alienatione iudicii mutandi causa facta.

Species quaedam restitutionis in integrum conspicitur etiam in casu huius tit. quotiès nimirum iudicium

cii mutandi causa fraudulentè quis rem litigiosam in alium transfert, qui quoquo modo redditurus sit duriores intentionem Actoris; vel quia potens divitiis, aut honoribus est, et terrendo adversario idoneus, vel quod fori fungatur privilegio; vel denique quia translata in alium re elusorium redditur impetratum rescriptum, utpote vi carens ultra personas in eo expressas; quod non solum de translatione rei, sed etiam de cessione actionum esse intelligendum verius est, et probat solidissimis fundamentis D. *Olea de Cession. iur. tit. 2. quaest. 4.* Ad avertendas igitur huiusmodi malignantium hominum callidas artes rectissimè statutum est, quod tales alienationes rescindantur, *cap. 1.*

Gregorius IX. in *cap. 2.* gravitèr obiurgat Clericos, qui, favore sibi concesso turpiter abutentes, praedictis litigantium artibus favent: et apud nos prudentissimae statutae sunt leges, ne praeepti Dominici immemores, tributis, atque vectigalibus praedictum Clericis ingerant, alienationes rerum his oneribus subjectarum effingendo.

TITULUS XLIII.

De Arbitris.

Notum est unumquemque coram suo Iudice esse conveniendum, quin compelli possit alium experiri praeter eum, qui legitima instructus potestate, pollet in ea re iurisdictione. Verùm, cum liberum omnibus esse debeat contentiones, expensasque litium vitare, ea amplectendo media, quae commodiora sint sedandae controversiae, licet per leges quandoque alium Iudicem constituere; quando nimirum litigantes consentiunt, et nihil insuper est, quod impediatur. Hoc usitatissimum semper in Ecclesia fuit, et pra-

cipuè inter personas ecclesiasticas quàm maximè expediens.

Viri, qui ita à Partibus eliguntur, ut maturè omnibus pensatis quid cuique debeat ex bono, et aequo arbitrentur, dicuntur Arbitri. Hi privata tantùm potestate funguntur, scilicet à litigantibus ipsis tributa; valdè nihilominus affines sunt veris Iudicibus, praesertim si ita fuerint constituti, ut formam iudicii in arbitrio servare debeant; quod pendet à forma constitutionis. Hinc provenit distinctio inter Arbitros, et Arbitratores; nam isti, non tam Iudices sunt, quam amicabile compositores, qui neque formam custodiunt iudicii, neque compellere Partes possunt eorundem arbitrio stare; cum Arbitrorum, qui formam iudicii servant, sententiae obedire cogantur absque ulla appellatione, nisi manifestè injusta sit, aut per vim, vel fraudem elicita; aut nisi excesserint Arbitri formam compromissi. Solet praeterea, dum Arbitri eliguntur, certa apponi poena adversus eum, qui non obtemperaverit.

Praeter Arbitros, de quibus hucusque, sunt alii, qui vocantur iuris, et necessarii. Hi assumuntur quotiès cautum in iure est, ut talis controversia per Arbitros dirimatur, uti accidit in causa suspecti Iudicis: quos cum eligere Partes compellantur, appellare possunt ab eorum sententia.

Non in quibuscunque causis Arbitros eligere licet; interest enim Reipublicae quod nonnullae privatorum arbitrio nusquam relinquuntur: talia sunt criminalia iudicia, sine quibus securitati Civium consuli nequit; matrimonialia ob periculum animae: spiritualia, et eis annexa ad vitandam simoniacam turpitudinem.

Finitur officium Arbitrorum prolatà sententià; elapso tempore compromissi; et morte unius compromittentium, nisi de haeredibus quoque cautum fuerit, *cap. fin. ubi tit. de iur. iudic. l. i.*

Quotiès Arbitri eliguntur prae oculis habendum quantum expediat quod in dispari numero constituantur, ut ita facilius, atque celerius, finis controversiae imponatur, praevalente partis maioris sententia. In *cap. 1. b. tit.* asseritur duorum ex tribus Arbitris sententia litem perimi; unde dubitatum fuit quidnam dicendum sit si tertius in examine, et discussione causae praesens non fuerit: verùm Bonifacius VIII. in *cap. 2. b. tit. in 6.* declaravit statuens, ut si ex tribus Arbitris à Partibus electis, alter ab aliis legitime requisitus ad examinandum, vel definiendum cum eis negotium, non curaverit convenire cessante legitime impedimento; duo praesentes, penès quos (licet lex civilis aliud innuere videatur) totalem decrevit eo casu remanere potestatem, possint examinare negotium, et illud definire.

Existimo autem locum huic sanctioni non fore si in electione expressè caveatur, quod omnes interesse debeant, nam compromissa legem accipiunt à constitutionis forma, haec autem pendet à voluntate Partium.

FINIS LIBRI PRIMI.

